

UOT: 338.43, 631.15

AQRAR SAHƏDƏ SAHİBKARLIQ VƏ BİZNES FƏALİYYƏTİNİN SPESİFİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Ramil Əlövsəd oğlu Əsgərov

Azərbaycan Dövlət Aqrar Universitetinin doktorantı

e-mail: anar1973@mail.ru

Xülasə

Aqrar sahədə biznes və sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi ilk növbədə rəqabət qabiliyyətli kənd təsərrüfatı və ərzaq məsullarının istehsalının həyata keçirilməsinə əlverişli şərait yaradır. Bu sahədə sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi ilə bağlı ilk növbədə aqrar istehsalın və bütövlükdə aqrar iqtisadiyyatın özünəməxsus xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır.

Məqalədə iqtisadiyyatın aqrar sektorunda sahibkarlığın əsas xüsusiyyətlərinə baxılır. Habelə kənd təsərrüfatında sahibkarlığın spesifik cəhətləri və onları şərtləndirən amillər açıqlanır.

***Açar sözlər:** aqrar sahə, aqrar sahədə biznes fəaliyyəti, aqrar sahədə sahibkarlıq mühiti, aqrar sahədə sahibkarlığın inkişafının səciyyəvi cəhətləri.*

Giriş

Respublikamızda aqrar sahədə sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi ilə bağlı mükəmməl qanunvericilik bazasının mövcud olması nəticəsində sahibkarlığın inkişafı və çoxxüclü iqtisadiyyatın formalaşdırılması istiqamətində irimiqyaslı addımlar atılmışdır və bu proses, daha doğrusu aqrar sahədə struktur dəyişiklikləri hazırda da davam etdirilir.

İqtisadi azadlıqların qorunması və sahibkarlığın inkişafı üçün qeyri-müəyyənliklərin aradan qaldırılması fonunda əlverişli sahibkarlıq mühitinin yaradılması bütövlükdə ölkənin beynəlxalq münasibətlər sistemində inteqrasiya prosesində də əhəmiyyətli rol oynayır. İstər nəzəri tədqiqatlardan, istərsə də mövcud situasiyanın təhlilindən belə qənaətə gəlmək olar ki, sahibkarlığın formalaşdırılması ölkənin iqtisadiyyatının inkişafında əhəmiyyətli rol oynasa da, kənd təsərrüfatında sahibkarlığın inkişafının özünəməxsus spesifik xüsusiyyətləri mövcuddur. Məqalədə həmin xüsusiyyətlərin araşdırılması məqsədi qarşıya qoyulmuşdur.

Aqrar sahədə sahibkarlıq və biznes fəaliyyətinin rolu və xüsusiyyətləri

Aqrar sahədə sahibkarlıq fəaliyyətinin məzmununu və inkişaf xüsusiyyətlərini müəyyən etmək üçün ilk növbədə sahibkarlığın və sahibkarlıq fəaliyyətinin mahiyyətinə nəzər yetirilməlidir. Əvvəlcə onu qeyd edək ki, “sahibkarlıq” anlayışı özü-özlüyündə “*hər hansı qeyri-müəyyən şəraiti (riski) nəzərə alaraq mənfəət əldə etmək üçün öz müəssisəsini təşkil etmək, idarə etmək, inkişaf etdirmək bacarığı və hazırlığı*”-ni ifadə edir. İqtisadiyyatda sahibkarlığın əsasında əmək, təbii sərvətlər və kapital durur [13]. İqtisad elmində “sahibkarlıq fəaliyyəti” dedikdə məsuliyyəti öz üzərinə götürərək əmlakdan istifadə etməklə əmtəə satışından, işlərin yerinə yetirilməsindən və ya xidmətlərin göstərilməsindən müntəzəm gəlir götürməyə yönələn, mövcud qanunvericiliyə uyğun şəkildə qeydiyyatdan keçirilən müstəqil fəaliyyət başa düşülür [2]. Bu iqtisadi fəaliyyətin tarixi qədim zamanlara gedib çıxır.

“Sahibkarlıq” anlayışını ilk dəfə Fransa əsilli irlandiyalı bankçı və iqtisadçı Riçard Kantilyon XVIII əsrdə işlətməmişdir. R. Kantilyon sahibkarlığı daimi risk şəraitində əmtəə təklifi və tələbat arasında uyğunluğu təmin etməyə yönələn iqtisadi fəaliyyət olaraq dəyərləndirmişdir. O, bazardan istehsal vasitələri əldə edərək onu kapitalla çevirən adamı sahibkar adlandırmışdır. R. Kantilyonun fikrincə, kapitalın işləməsinin nəticəsi bazarda sahibkarın istehsala çəkdiyi xərcdən daha yüksək qiymətə satılan məhsuldur. İstehsal olunmuş məhsulun bazar qiyməti əvvəlcədən məlum olmadığından sahibkarı daim kommersiya riski müşayiət edir [9].

Sahibkarlıq haqqında təsəvvürlərə ingilis iqtisadçı Con Meynard Keyns mühüm töhfələr vermişdir. C. Keyns sahibkarlığın əsas keyfiyyətlərinə yığım və istehlakı uyğunlaşdırmaq bacarığını, riskə getmək qabiliyyətini, fəallıq ruhunu, gələcəyə əminliyi və s. aid edir. O, hər şeyin ən yaxşısına, müstəqilliyə can atmağı, varislərinə sərvət qoyub getmək arzusunun sahibkarlıq fəaliyyətinin əsas motivləri kimi görürdü [4].

İqtisadçı alimlərin elmi əsərlərində “sahibkarlıq” və “biznes” məfhumları bəzi məqamlara görə fərqləndirilir və terminoloji baxımdan identifikasiyaya malikdirlər. Bu ondan irəli gəlir ki, “sahibkarlıq” və “biznes” əksər hallarda xalq dilində demək olar ki, sinonimdir. Bizim coğrafiyada bu məfhumlar bir zamanlar çox məhdud dairədə yayılmışdı. “Sahibkar” sözü Azərbaycan dilinin lüğət tərkibinə daha əvvəl daxil olmuşdur. Beynəlxalq termin olan “biznesmen” (ingiliscə - “businessman” - işgüzar adam) sözündən isə ötən əsrin sonlarından etibarən - bazar iqtisadiyyatına keçid dövründə milli elmi, iqtisadi və kütləvi ədəbiyyatda istifadə edilir. Hər iki terminə yalnız müxtəlif məqamlarda eyni - iş adamı mənasında müraciət edilir.

Sahibkarlıq fəaliyyətinin bir növü də kənd təsərrüfatı sahəsində sahibkarlıq fəaliyyətini əhatə edir. Bu fəaliyyətin də tarixi qədim zamanlara gedib çıxır [10]. Müasir dövr üçün aqrar sahədə sahibkarlıq fəaliyyəti dünyada və eləcə də ölkəmizdə inkişaf etməkdə olan bir sahədir. Kənd təsərrüfatı sahibkarlığı kənd təsərrüfatı istehsalçılarının yaradıcılığının, innovasiyanın, rentabelliyin və risklərin idarə edilməsinin əsasını təşkil edir [14].

Kənd təsərrüfatında sahibkarlıq və biznes münasibətlərinin inkişaf etdirilməsi aqrar sahədə istehsal iqtisadi münasibətlərinin təkmilləşdirilməsində əhəmiyyətli rol oynayır. Kənddə çoxukladlı iqtisadiyyatın formalaşdırılmasında sahibkarlıq qurumlarının yaradılması və onların fəaliyyətinə dəstək verilməsi ölkənin ərzaq bazarında yerli istehsalın xüsusi çəkisinin yüksəldilməsində böyük rola malikdir. Məhz bu baxımdan aqrar sahədə sahibkarlığın inkişafının stimullaşdırılması vacib şərtlərdən biridir.

İqtisadi azadlıqlar və təsərrüfat müstəqilliyi mahiyyət etibarilə məhsul istehsalının sərbəst seçilməsini, hər hansı bir məhsulun istehsal prosesində bu və ya digər texnologiyaların sərbəst seçilməsini və eləcə də məhsulun istehsalının nəticələri ilə bağlı konkret qərarlar qəbul edilməsində təsərrüfat subyektlərinin və fərdin müstəqilliyini nəzərdə tutur. Ümumiyyətlə, təsərrüfat subyektlərinin iqtisadi müstəqilliyi mahiyyət etibarilə iqtisadi artımın təmin edilməsində əhəmiyyətli rol oynayır. Aqrar sahədə istehsal sahibkarlığının səciyyəvi cəhətlərindən biri də ondan ibarətdir ki, istehsal sahibkarlığı mahiyyət etibarilə cəmiyyətin üzvlərinin kənd təsərrüfatı ərzaq və yeyinti məhsullarına olan artan tələbatının ödənilməsində əhəmiyyətli rol oynayır.

İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, aqrar sahədə sahibkarlıq fəaliyyətini yalnız fərdi fəaliyyət növü kimi xarakterizə etmək düzgün yanaşma olmazdı. Belə ki, aqrar sahədə sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan təsərrüfat subyektlərinin xüsusi iradəsindən asılı olaraq fərdi, ailə və kollektiv formada da həyata keçirilə bilər. Əslində aqrar sahədə istehsal sahibkarlığı və digər sahibkarlıq növlərinin səciyyəvi cəhəti ondan ibarətdir ki, bu sahibkarlıq fəaliyyətinin reallaşdırılmasında iqtisadi müstəqillik prinsipi ön plana çəkildiyindən fərdlər və birliklər bu barədə konkret qərarları yalnız özləri qəbul edirlər.

Rus iqtisadçısı N.A. Popovun fikrincə, aqrar sahədə sahibkarlıq fəaliyyətinin müvəffəqiyyət meyarını səciyyələndirən ən mühüm cəhətlərdən biri ilk növbədə mülkiyyət mənsubiyyətindən asılı olmayaraq bütün təsərrüfat subyektlərinin geniş təkrar istehsal rejimində fəaliyyət göstərməsi ilə bağlıdır. Məhz geniş təkrar istehsal rejimində fəaliyyət göstərmək imkanları ilə təmin edildiyi şəraitdə mülkiyyət mənsubiyyətindən asılı olmayaraq bütün təsərrüfat subyektləri mənfəətlə fəaliyyət göstərir və bu da iqtisadi səmərəliliyin yekun göstəricisi olan rentabellik səviyyəsinin artmasına gətirib çıxarır. Geniş təkrar istehsal prosesində fəaliyyət imkanları ilk növbədə istehsal edilən məhsulun və istehsal faktorlarının hər ötən ilə nisbətən növbəti ildə daha da artmasına nail olunmasını özündə birləşdirir. Belə bir halda isə məhsuldarlığının səviyyəsinin artmasına nail olunur və təsərrüfat-maliyyə fəaliyyətinin nəticəsi rentabelli olur.

Geniş təkrar istehsal prosesinin reallaşdırılması üçün ilk növbədə istehsalın intensivləşdirilməsi vacib şərtlərdən biridir və bu da sahibkarlıq qurumlarının məhdud resurslar şəraitində daha çox məhsul əldə etmələrinə imkan verir və eləcə də daha az torpaq sahəsi və istehsal faktorundan istifadə etməklə hektardan məhsuldarlığın artırılması və mal-qara baş sayından daha çox məhsuldarlıq əldə etməklə bütövlükdə məhsul istehsalının artırılmasını nəzərdə tutur. Aqrar sahədə sahibkarlıq fəaliyyətinin müvəffəqiyyəti ilk növbədə intensiv metodlardan istifadə edilməsi və istehsal prosesində keyfiyyət dəyişikliklərinə nail olunması ilə bağlıdır. Bu isə daha çox məhsulun keyfiyyətinin yüksəldilməsinə əsaslanır və yüksək keyfiyyətli məhsul isə məhsulun rəqabət qabiliyyətinin artırılması deməkdir. Rəqabətqabiliyyətli məhsul istehsalına nail olmaqla aqrar sahibkarlıq qurumları öz məsullarını nəinki daxili bazarda, eyni zamanda xarici bazarlarda da asanlıqla reallaşdırma bilirlər və bütün bunlar aqrar sahibkarlıq qurumlarına artan mənfəət gətirə bilər [10, c. 16-17].

Kənd təsərrüfatında əsas istehsal vasitəsi olan torpaq resurslarının və eləcə də əmək vasitələrinin və onun digər növlərinin yuxarıda vurğulanmış xüsusiyyətləri ilə əlaqəli olaraq istehsal və təşkilatı qərarlar qəbul edilərkən xüsusilə kənd təsərrüfatının əsas istehsal vasitəsi kimi torpaq resurslarının xüsusiyyətlərini müəyyən edən təbii-iqlim şəraitini və canlı orqanizmlərin inkişafının bioloji qanunauyğunluqlarını nəzərə almaq vacib şərtlərdən biri hesab olunur. Sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan istər fərdi və istərsə də kollektiv təsərrüfat subyektləri məhz bu prinsipi nəzərə aldıkları şəraitdə kənd təsərrüfatında uğurlu geniş təkrar istehsal proseslərini gerçəkləşdirə bilirlər.

Əslində, onu da nəzərə almaq lazımdır ki, bir sıra hallarda kənd təsərrüfatı təbii iqlim şəraitindən əhəmiyyətli dərəcədə asılı olduğundan bu yaranan risklərin doğurduğu zərərli təsirləri təsərrüfat subyektləri öz daxili imkanları hesabına aradan qaldıra bilmirlər. Odur ki, inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsində olduğu kimi, kənd təsərrüfatına zəruri dövlət qayğısının göstərilməsi aqrar sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi baxımından mühüm şərtlərdən biri hesab olunur.

Kənd təsərrüfatında əmək predmetlərinin kifayət qədər aşağı mobillik səviyyəsinə malik olması bütövlükdə ixtisaslaşma və istehsal prosesinin istiqamətlənmə səviyyəsinin mürəkkəbliyinə dəlalət edir. Bu işə mahiyyət etibarilə kənd təsərrüfatında iqtisadi dövriyyənin və fondların hərəkətinin sürətlənməsinə mənfi təsir göstərir. Beləliklə, aqrar sahədə sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi zamanı təbii ki, bu faktorlar nəzərə alınmalı və bu baxımdan kənd təsərrüfatında geniş təkrar istehsal prosesinin səmərəliliyinin artırılması istiqamətində zəruri tədbirlər görülməlidir.

Kənd təsərrüfatında istifadə edilən istehsal vasitələrinin qiymətlərinin yüksək olması mahiyyət etibarilə sahibkarlıq qurumlarının əldə etdikləri mənfəətin həcminə öz mənfi təsirini göstərir və bütövlükdə kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçılarının səmərəli geniş təkrar istehsal rejimində fəaliyyət göstərməsi imkanlarını əngəlləyir. Dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçıları tərəfindən istifadə edilən istehsal vasitələrinin qiymətlərini normallaşdırmaq məqsədi ilə bu sahədə güzəştli tədbirlərdən istifadə edilir. Respublikamızda da bu tip tədbirlər geniş şəkildə tətbiq edilməkdədir. Belə ki, kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçılarının istifadə etdikləri maddi-texniki resursların lizin qaydasında verilməsi təmin olunur, eləcə də kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçılarının istifadə etdikləri mineral gübrələr, yanacaq və digər bitki mühafizəsi vasitələrinə güzəştli qiymətlər tətbiq edilir və bu baxımdan müəyyən subsidiyalar da reallaşdırılır. Kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçıları torpaq vergisi istisna olmaqla digər vergilərdən demək olar ki, tam azad edilmişdir. Torpaq vergisinin işə məbləği kifayət qədər cüzi olduğundan onun ödənilməsi kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçıları üçün çətinlik doğurmur.

Maliyyə riskləri, xüsusilə kredit şərtlərinin dəyişməsi və s., eləcə də innovasiya imkanlarının iqtisadiyyatın digər sahələri ilə müqayisədə kənd təsərrüfatında məhdud olması, bütövlükdə sahənin innovasiyalı inkişaf prosesinin iqtisadiyyatın digər sahələri ilə müqayisədə nəzərəcarpacaq dərəcədə məhdud xarakter daşması aqrar sahədə sahibkarlıq fəaliyyətinin özəlliklərini təşkil edir.

İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, kənd təsərrüfatında istər təbii iqlim şəraitindən, istərsə də kommertiya və maliyyə proseslərindən yaranan riskləri effektiv şəkildə sığortalamaq məqsədi ilə səmərəli sığorta sistemi yaradılmışdır və bu sığorta sisteminin xarakterik cəhəti ondan ibarətdir ki, dövlət qurumları tərəfindən məhz tənziqləmə siyasətinin strukturunda sığorta sistemi də davamlı olaraq təkmilləşdirilir və dəyişən şəraitə effektiv şəkildə uyğunlaşdırılır. İnkişaf etmiş ölkələrdə xüsusilə kənd təsərrüfatında ikili və üçlü sığorta sistemi tətbiq edilir. Bu işə ondan ibarətdir ki, bank qurumları tərəfindən verilən kreditlər dövlət qurumları tərəfindən də sığortalanır, nəticədə banklar və digər investorların vəsaitlərinin itirilməsi təhlükəsi əhəmiyyətli dərəcədə aşağı düşür.

Ümumiləşdirərək belə qənaətə gəlmək olar ki, aqrar sahədə sahibkarlıq və biznes fəaliyyətinin təşkili dedikdə, kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı, emalı və dəyər zəncirinin bütün digər mərhələləri üzrə fəaliyyətləri özündə birləşdirən, fermer və digər iqtisadi subyektlər üçün gəlir əldə etməyi planlaşdıran, həmçinin torpaq, əmək və kapital resurslarından istifadəyə əsaslanan fəaliyyət növü başa düşülür [6]. Fermer-sahibkarlar təsərrüfatlarını gəlir əldə etmək vasitəsi kimi görürlər və təsərrüfat işlərinə həvəsli olmaları ilə yanaşı, təsərrüfatlarından gəlir əldə etmək və bizneslərini inkişaf etdirmək üçün riskləri də gözə almağa hazırdırlar [14].

Aqrar sahədə sahibkarlığın əsas funksiyaları

İqtisadiyyatın bütün sahələrində olduğu kimi, aqrar sahədə sahibkarlıq fəaliyyəti əsas etibarilə sosial-iqtisadi və yenilikçi funksiyalar yerinə yetirir. Aqrar sahədə həyata keçirilən sahibkarlıq fəaliyyətinin bütün növlərinin iqtisadi funksiyalar yerinə yetirməsi ilk növbədə onunla bağlıdır ki, həmin sahələrdə məhsul istehsal edilir, müəyyən xidmətlər göstərilir, eləcə də ticarət fəaliyyəti, yəni kommersiya fəaliyyəti reallaşdırılır və bütün bunlar nəticə etibarilə iqtisadiyyatda yeni dəyər əldə edilməsinə yönəlir. Bütün bunlar isə aqrar sahədə istehsal sahibkarlığının və digər sahibkarlıq növlərinin iqtisadi funksiyaları kimi səciyyələnə bilər.

Aqrar sahədə fəaliyyət göstərən sahibkarlıq qurumlarının yerinə yetirdiyi ikinci mühüm funksiya sosial funksiya hesab edilir ki, sosial funksiya da mahiyyət etibarilə cəmiyyət üzvlərinin yaşam ehtiyaclarının qarşılınmasında əhəmiyyətli rol oynayır. Daha doğrusu, aqrar sahibkarlıq qurumları məhsul istehsal edib daxili bazara çıxarmaqla, eləcə də xarici bazarlarda məhsul reallaşdırmaqla nəticə etibarilə cəmiyyətin sosial ehtiyaclarının ödənilməsinə xidmət göstərmiş olurlar. Aqrar sahədə sahibkarlıq qurumlarının yerinə yetirdiyi yenilikçilik funksiyası isə ilk növbədə onunla bağlıdır ki, onlar əslində yeni ideyaların reallaşdırılmasında daşıyıcı funksiyaları yerinə yetirir və həmin funksiyaları yerinə yetirməklə konstruktiv ideyaların gerçəkliyə çevrilməsində əhəmiyyətli rol oynayır və bu da innovativ sahibkarlığın başlıca məcmusu və xarakterik cəhəti kimi çıxış edir.

Aqrar sahədə fəaliyyət göstərən sahibkarlıq qurumlarının ixtisaslaşması mahiyyət etibarilə orta və iri əmtəəlik təsərrüfatların yaradılmasında mühüm faktorlardan biri sayılır. Lakin bütün bunlara baxmayaraq respublikamızda kiçik sahibkarların xüsusi çəkisi əhəmiyyətli dərəcədə yüksəkdir. Aqrar sahədə fəaliyyət göstərən kiçik sahibkarlıq qurumlarına bir qayda olaraq fərdi sahibkarlıq subyektlərini, fermer təsərrüfatlarını aid etmək olar. Eləcə də şəxsi həyatı təsərrüfatla məşğul olan təsərrüfat subyektlərini də kiçik sahibkarlıq qurumlarına aid etmək mümkündür. Mahiyyət etibarilə natural təsərrüfatçılıq fəaliyyətinin mühüm subyektləri sayılsa da, aqrar sahədə kiçik sahibkarlıq ölkənin və regionun sosial-iqtisadi inkişafında başlıca faktorlardan biri hesab edilir. Aqrar sahədə fəaliyyət göstərən kiçik sahibkarlıq qurumları aşağıdakı funksiyaları yerinə yetirir:

- *Sosial-iqtisadi funksiyalar.* Bu funksiya əsas etibarilə məhsul istehsalı, emalı, istehsal edilən kənd təsərrüfatı məhsullarının reallaşdırılması və ailə ehtiyaclarının ödənilməsi ilə bağlı prosesləri özündə birləşdirir. Aqrar sahədə fəaliyyət göstərən kiçik sahibkarlıq qurumları bir qayda olaraq ailənin ehtiyaclarının ödənilməsində başlıca rol oynayır. Ümumiyyətlə, ailənin əsas və əlavə gəlirlərinin başlıca mənbəyi kimi çıxış edir və eyni zamanda iri sahibkarlıq qurumlarında kooperasiya, inteqrasiya proseslərinin reallaşdırılması üçün əsas potensial resurs mənbəyi kimi çıxış edir.
- *Demografik funksiya.* Demografik funksiya bir qayda olaraq kənd əhalisinin təkrar istehsalında əhəmiyyətli rol oynamaqla yanaşı, eləcə də kənd təsərrüfatının əmək resurslarına olan tələbatının ödənilməsində əhəmiyyətli rola malikdir.
- *Sosial funksiyalar.* Aqrar sahədə fəaliyyət göstərən kiçik sahibkarlıq qurumları bir qayda olaraq əmək bazarında gərginliyin aşağı salınmasında mühüm rol oynayır. Eyni zamanda işsizliyin səviyyəsinin azaldılmasında, yeni iş yerlərinin yaradılmasında kiçik sahibkarlıq qurumlarının fəaliyyəti əhəmiyyətli dərəcədə artmaqdadır.

- *Ekoloji funksiya.* Aqrar sahədə fəaliyyət göstərən kiçik sahibkarlıq qurumları ekoloji tarazlığın dəstəklənməsində, eləcə də təbii landşaftın müxtəlifliyinin qorunmasında, torpaqların münbitliyinin yüksəldilməsində, ekoloji təmiz məhsul istehsalında əhəmiyyətli rola malikdir.
- *Mədəni funksiyalar.* Bu, ilk növbədə sosial mədəniyyətin qorunub saxlanılmasında, kənddə özünəməxsus həyat tərzinin saxlanılmasında və kənd dəyərlərinin reallaşdırılmasında mühüm rol oynayır.
- *Siyasi funksiya.* Aqrar sahədə fəaliyyət göstərən kiçik sahibkarlıq qurumları kənd yerlərində orta sinfin formalaşdırılmasının iqtisadi baxımdan əsasını təşkil edir [8, c. 178].

Aqrar sahədə kiçik sahibkarlıq qurumlarının yerinə yetirdiyi ekoloji, mədəni və siyasi funksiyalar eyni zamanda kənd təsərrüfatının çoxfunksiyalılığının formalaşdırılması prinsiplərindən də irəli gəlir. ABŞ, Kanada və Almaniyanın təcrübəsi göstərir ki, həmin ölkələrdə kiçik sahibkarlıq qurumlarının müflisləşməsinin qarşısının alınması məqsədilə dövlət tərəfindən zəruri tədbirlər görülür. Bu tədbirlərin reallaşdırılması əslində aqrar sahənin dövlət tənzimlənməsinin prioritetləri çərçivəsində həyata keçirilir ki, bu da ilk növbədə kənd yerlərində orta sinfin qorunub-saxlanılması və eləcə də orta təbəqənin dəstəklənməsi zərurətindən irəli gəlir.

Nəticə

Müasir şəraitdə aqrar sahədə biznes və sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişafı ilə bağlı tədbirlərin reallaşdırılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Aqrar sahədə istehsalın iqtisadi səmərəliliyinin yüksəldilməsi mülkiyyət mənsubiyyətindən asılı olmayaraq bütün sahibkarlıq qurumlarının qarşında duran ən mühüm vəzifələrdən biridir. Bazar iqtisadiyyatı azad rəqabət çərçivəsində səmərəli fəaliyyət göstərmə imkanlarını təmin edir. Bu baxımdan kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və onun iqtisadi səmərəliliyi əsas etibarilə mövcud resurslardan səmərəli istifadə edilməsindən, kənd təsərrüfatı istehsalının intensivləşdirilməsindən bilavasitə asılıdır. Bunlar isə mahiyyət etibarilə kənd təsərrüfatında fəaliyyət göstərən sahibkarlıq qurumlarının məhsul istehsalına çəkdikləri xərclərin azalmasına gətirib çıxarır ki, bu da son nəticədə iqtisadi səmərəliliyin yekun göstəricisi kimi kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçılarının rentabelli fəaliyyətinə geniş və əlverişli şərait yaradır.

Odur ki, ən yüksək iqtisadi nəticələr əldə edilməsi üçün rəqabət şəraitinin saxlanması şərti ilə aqrar sektorun və sahibkarlığın inkişafı üçün əlverişli mühitin yaradılmasına ehtiyac vardır.

Ədəbiyyat

1. Alıyev İ.H. Aqrar sahə modernləşdirmə dönəmində: problemlər və onun həlli yolları. Bakı, 2019, 355 səh.
2. Bəşirov F.H. Sahibkarlığın nəzəri konsepsiyaları və formalaşması xüsusiyyətləri. Azərbaycanın Vergi Jurnalı, Bakı: № 6, 2015.
3. İbrahimov İ.H. İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə aqrar sahənin potensialları və inkişaf amilləri. Azərbaycan Kooperasiya Universiteti, "Kooperasiya" elmi-praktik jurnalı №1 (60-2021, səh 127-135)

4. Кейнс С.М. Мəşğulluq, mənfəət və pulun ümumi məruzəsi. Bakı: Qanun, 2001, 380 s.
5. Базилевич А.И. Организация предпринимательской деятельности. Учебник. М.: Издательство: Проспект, 2015, 544 с.
6. Вебер М. Избранные произведения. М.: Прогресс, 1990, 808 с.
7. Журавлева И.И. Предпринимательство в сельском хозяйстве: проблемы и перспективы развития. Бизнес-образование в экономике знаний, Иркутск, 2018, №1, стр. 29-32.
8. Лотов А.В., Поспелова И.И. Многокритериальные задачи принятия решений: учебное пособие. Москва, 2008.
9. Кантильон Р. Опыт о природе торговли вообще. М.: Наука, 1975, 138 с.
10. Попов Н.А. Основы сельской экономики и сельского предпринимательство, Москва, 2001, 352 с.
11. Cheriet F., Messeghem K. Agricultural entrepreneurship: Challenges and perspectives, Dans Revue de l'Entrepreneuriat 2020/4 (Vol. 19), pages 240.
12. Kahan D. Entrepreneurship in farming, farm management extension guide, FAO, Rome 2013, 130 pages.
13. Njegomir V., Pejanović L., Keković Z. Agricultural entrepreneurship, environmental Protection and insurance, Journal of Economics of Agriculture, Belgrade, 3/2017, pp 1035-1047.
14. What is Entrepreneurship? Meaning, Types, Characteristics.
<https://byjus.com/commerce/what-is-entrepreneurship/>

R.A. Asgarov

Doctoral student of Azerbaijan State Agrarian University

Specific features of entrepreneurship and business activity in the agricultural sector

Abstract

The development of business and entrepreneurship in the agricultural sector, first of all, creates favorable conditions for the production of competitive agricultural and food products. In connection with the development of entrepreneurship in this area, it is first of all necessary to take into account the peculiarities of agricultural production and the agricultural economy as a whole.

The article considers the features of entrepreneurial activity in the agricultural sector of the economy. The specific features of entrepreneurship in agriculture and the factors that determine them are revealed.

Keywords: *agrarian sector, agrarian business activity, agrarian business environment, characteristics of agrarian entrepreneurship development.*

Р.А. Аскеров

Докторант Азербайджанского государственного аграрного университета

Особенности предпринимательства и деловой активности в аграрном секторе

Резюме

Развитие бизнеса и предпринимательства в аграрной сфере, прежде всего, создает благоприятные условия для производства конкурентоспособной сельскохозяйственной и пищевой продукции. В связи с развитием предпринимательства в этой сфере прежде всего необходимо учитывать особенности аграрного производства и аграрной экономики в целом.

В статье рассмотрены особенности предпринимательской деятельности в аграрном секторе экономики. Раскрыты специфические черты предпринимательства в сельском хозяйстве и факторы, их определяющие.

Ключевые слова: *аграрный сектор, предпринимательская деятельность в аграрном секторе, аграрная бизнес-среда, особенности развития аграрного предпринимательства.*